

Keeletoimetaja köielkõnd¹

Airi Männik

Tallinna Linnakantselei linna õigusteenistuse õigusloome ja eelnõude osakonna
keeletoimetaja

Õigusteksti näol on keeletoimetaja ees kitsas kõikuv rada. Sammuda tuleb ettevaatlikult ja tasahilju, otsides tasakaalu juriidiliselt korrektse ja keeleliselt hea, teksti koostajale ja lugejale meelepärase vahel. Kui teha koostaja soovi järgi, valmiks töö kiiresti ja parandusi oleks vähe, teksti sõnastus jääks harjumuspärane, juriidiliselt vettpidav ja keeleliselt korrektne. Lugeja soove aimav tekst peaks olema lihtne lugeda, sealt leiaks kiiresti vajaliku teabe ja selged juhised. Tekstis ei oleks keelevigu, keerulisi sõnu ega lauseid.

Koostaja ja lugeja arusaam heast õigustekstist pole seega päris ühesugune: keeleline korrektsus ei pruugi tähendada lihtsasti loetavat ning vettpidav tekst võib vajada keerulisi termineid, mis on lugejale vastumeelt. Kuidas küll toimetada õigusteksti nii, et kõik oleksid rahul ja keeletoimetaja südametunnistus ka ei piinaks?

Olenemata sellest, millise õigustekstiga on tegu – kas määruse või korralduse, kohtuteksti või lepinguga –, on asjakohane järgida hea õigusloome ja normitehnika eeskirjas² seaduseelnõu kohta sätestatud: tekst peab järgima kirjakeele normi, olema selge, ühetähenduslik ja täpne ning kasutama kehtivas õiguses ja reguleeritavas valdkonnas tuntud ja enam levinud termineid. Kõigi õigustekstide puhul on keeletoimetajal võimalik komistada enda teadmatuse, (asutuse) tavade, tundmatute terminite ja teksti üldise segasuse tõttu. Kui nendega ette vaadata, on tõenäoline ühes tükis kõie teise otsa jõuda.

Küsimused

Õigustekst äratav aukartust ja hulgaliselt küsimusi. Näiteks tahaks keeletoimetaja kinnitust, kas on normaalne kirjutada *kompleksse vajaduspõhise teenuste osutamise lähenemise rakendamise laiendamine* või *taotletav abinõu ei ole asjakohane ja väljub kaebuse esemest* või *minu hinnangul viitavad esitatud küsimused kohtu teatud meelsusele, mis ei ole linna taotluse suhtes tõrjuv*. Millega tuleks leppida ja mida parandada?

Hirmu saab leevendada, kui usinalt lapata õigekeelsussõnaraamatut³ ja Riigi Teatajat⁴, normitehnika käsiraamatut⁵ ja ametniku soovitussonastikku⁶. Kui hirm lahtub, võib keeletoimetajat tabada agarus: kõik keeleliselt kole ja kahtlane välja! See on liigest ettevaatlikkusest halvemgi. Kui õigusterminid ja -väljendid suupärasemaks mugandada, võib kaduma minna see, mis on õigusteksti puhul ülitähtis – üheselt mõistetavus. Ettevaatlik tuleks

¹ Artikkel põhineb Eesti Keeletoimetajate Liidu 14. toimetajaseminaril peetud ettekandel.

² RT I, 29.12.2011, 228, §-d 15 ja 17.

³ Eesti õigekeelsussõnaraamat OS 2018. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2018.

⁴ Riigi Teataja.

⁵ Normitehnika käsiraamat.

⁶ Ametniku soovitussonastik.

olla näiteks sõnade kustutamiseks. Sõna *korraldama* on vahel tõesti tarbetu, vahel aga vajalik – on ju suur vahe, kas öelda *asutus korraldab jäätmevedu* või *asutus veab jäätmeid*. Sageli tühisõnana kasutatav *teostama* on vajalik, kui rääkida õiguste teostamisest, ning sõna *täiendav* terminis *täiendav tähtaeg kohustuse täitmiseks*⁷.

Hirmu ja agaruse vahel kõikudes tasub alustada lihtsamast ja kindlamast.

- Kindlasti ei komista keeleteoimetaja kuskile, kui tõrjub ilmselget kantseliiti. Kes on juba pisut mõne ametiasutuse õhku nuusutanud, ei pruugi ise enam kantseliidita kirjutada, aga hindab selgemat teksti küll.

<i>Linnaosa joogiveevarustus toimub puurkaevude baasil, mille toodang hetkel rahuldab tarbijate vajadused enamikel juhtudel.</i>	<i>Linnaosa saab joogivee puurkaevudest ning see rahuldab praegu enamiku tarbijate vajadused.</i>
<i>Aladel, kus kõrghaljastuse rajamine ei ole võimalik või soovitatav (nt parklates ja ristmikel), tuleks rajada madalad põõsad, mis on hea sisustuselement, kuid samas nõuab vähe hooldust.</i>	<i>Alale, kuhu kõrghaljastus ei sobi (näiteks parklasse või ristmikule), võib istutada madalad põõsad. Hea kujunduselemendina vajavad need vähe hooldust.</i>

- Autor võib rõõmustada ka selle üle, kui keeleteoimetaja loeb ta mõtteid ehk otsib sõnavahtu kadunud mõtte üles.

<i>Säästva arengutee määratlemisel on oluline kõikehõlmav mõtteviis keskkonda kujundavate keerukate tegurite ja asjaolude arvestamisel.</i>	<i>Säästva arengu kavandamisel tuleb arvestada keskkonda kujundavate asjaoludega.</i>
---	---

- Samuti tohib parandada lausete loetavust: näiteks jagada pikki lauseid väiksemaks või teha täiendijadadest kõrvallauseid.

<i>Abikõlblike kulude hulka arvatakse õppepraktika juhendajale praktikandi juhendamise eest makstav täiendav töötasu, mille arvestamise aluseks on taotleja ja õppeasutuse vahel enne toetuse taotlemist õppekavas ette nähtud õppepraktika mahu alusel kirjalikult kokku lepitud juhendatava õppepraktika läbiviimise tegelik maht astronoomilistes tundides.</i>	<i>Õppepraktika juhendamise eest praktikajuhendajale makstava lisatasu arvestamisel lähtutakse õppepraktika mahust astronoomilistes tundides. Taotleja ja õppeasutus lepivad õppepraktika mahu enne toetuse taotlemist kirjalikult kokku, võttes aluseks õppuri õppekavas ette nähtud õppepraktika mahu.</i>
---	--

- Teksti koostajal ei pruugi olla aega ega jaksu, et süveneda põhjalikesse keeleteaduslikesse selgitustesse, kuid mõni parandus lihtsalt vajab pisikest ääremärkust.

⁷ Võlaõigusseadus, [RT I, 20.02.2019, 8](#).

Näiteks kui igasuguse selgituseta kustutada asjatult tarvitatud *erinev*⁸ või asendada sõna *väljakutse*⁹ või *kaardistama*¹⁰ selgema vastega, on üsna tõenäoline, et muudatus liigitatakse maitseparanduste hulka ja jäetakse arvestamata.

- Kõiki puudusi ei saa ise korda teha, neile võib tähelepanu juhtida ja pakkuda lahendusi. Isegi kui soovitatud sõnastus teksti autorile või juristile ei sobi, aitab see vahel asja teise nurga alt näha ja paneb mõtte tööle.

Tavad

Kui asutuses järgitav kirjutustava on keelereeglitega vastuolus, on kaks võimalust: see murda või sellega leppida. Tallinna Linnakantseleis on läinud hästi kahe pisikese asjaga: on õnnestunud juurutada seadusenimetuste puhul suure algustähe asemel väike algustäht ja üsna leplikult suhtutakse lepinguterminite väikese algustähega kirjutamisse.

Seevastu sõnade *linnaosa valitsus* lahkukirjutamine on linna asutustes kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse eeskujul väga juurdunud. Seetõttu tuli loobuda mõttest viia kirjutustava keelesoovitustega kooskõlla (*linnaosavalitsus* üldiselt kokku, aga täiendiga lahku – *Nõmme linnaosa valitsus*).

Keelereeglitele ei allu ka ärinimede kirjutamise tava. Tallinna haldusaktides kirjutatakse ärinimed selliselt, nagu need on kirjas äriregistris – keelevigu parandamata, mugandamata ja ühtlustamata, näiteks võidakse korraldus teatavaks teha MITTETULUNDUSÜHINGULE KOOL 21 sajandil, S.T.&V.-VIIMISTLUS OÜ-le, aktsiaseltsile Ida-Tallinna Keskhaigla, Aktsiaseltsile Lääne-Tallinna Keskhaigla, OÜ-le inphysica technology, SPINUNIT OÜ-le ja osaühingule ASE. Kui arvestada, et nime järgi tuleb ettevõtja registrist üles leida, on selline süsteem mõistlik, sest isegi lisatud punkt või tühik pikendab otsimisaega või muudab vaste leidmise koguni võimatuks.

Terminid

Paljud õigusterminid näevad küllaltki kentsakad välja ja justkui ootaksid, et keeleteoimetaja neid suupärasemaks sätiks. Üldkeeles räägitakse *metsasaadustest*, õiguskeeles *seentest*, *marjadest* ja *muudest metsa kõrvalsaadustest*¹¹, üldkeele *lasteaias* asemel on õiguskeeles *koolieelne lasteasutus*¹² ning *kilekoti* asemel *plastkandekott*¹³. Üldkeeles aimub sõnast *tähtpäev* pidulikkust ja sõna *tähtaeg* kõlab pahaendelise ajahetkena: *tähtaeg kukub*. Õiguskeeles aga tähendab *tähtaeg* ajavahemikku ja *tähtpäev* selle lõppemise päeva: *tähtaeg lõpeb tähtpäeva saabumisel*¹⁴.

Tasakaalu hoidmine juriidiliselt ja keeleliselt hea vahel tähendab kohaliku omavalitsuse keeleteoimetajale, et tuleb leppida Riigi Teatajas kirjas olevaga. Seda enam teeb rõõmu, et

⁸ [Ametniku soovitussonastik](#).

⁹ [Ametniku soovitussonastik](#).

¹⁰ [Ametniku soovitussonastik](#).

¹¹ Looduskaitseseadus, [RT I, 22.02.2019, 21](#).

¹² Koolieelse lasteasutuse seadus, [RT I, 22.01.2018, 6](#).

¹³ Pakendiseadus, [RT I, 13.03.2019, 103](#).

¹⁴ Tsviiliseadustiku üldosa seadus, [RT I, 06.12.2018, 3](#).

pisitasa muutub ka seaduste sõnavara: näiteks *järelevalve teostamise*¹⁵ asemel on üha enam *järelevalve tegemist*¹⁶ ja *sihtotstarbeliste toetuste*¹⁷ kõrvale on tekkinud *sihttoetused*¹⁸.

Ka linna enda õigusaktides tuleb leppida kord juba kasutusele võetuga. Kuigi *validaator* on valitud kolesõnaks ning „Pargi ja reisi“ parklasse jäetakse auto kõigest kesklinna sõidu (mitte reisi) ajaks, ei ole mõtet nende terminite asemele mõnes uues Tallinna linna õigusaktis kirjutada *tuvasti* või „*Pargi ja sõida*“. Samuti ei tekita sünonüümid õigustekstis mitte meeldivat vaheldust, vaid segadust. Lugejat ei ole vaja panna pead murdma selle üle, kas *teekate*, *katend* ja *sillutis* tähendavad üht ja sama või mitte.

Selgus

Kuna keeleteoimetaja on sageli ainus võhik, kes teksti loeb, on tema vastutus teksti arusaadavuse eest väga suur. Muidugi muudavad teksti lihtsamini loetavaks kõik eespool jutuks olnud parandused.

Olles süvenenud piasjadesse, on raske näha tervikut. Alltoodud vasakpoolsest näitelausest on lihtne parandusi tegemata üle libiseda, sest see kõlab küll kohmakalt, kuid ei ole keeleliselt vale. Kui aga seada end taotleja rolli ja asuda õigusaktist otsima kohta (soovitavalt pealkirja), kus oleks kirjas „Toetuse taotlemise tingimused“ ja „Toetuse kasutamise tingimused“, võib otsima jäädagi. Parempoolne näitelause arvestab lugejaga paremini, sest kajastab teksti tegelikke alapealkirju.

<i>Taotleja kinnitab, et on teadlik toetuse taotlemise ja kasutamise tingimustest, vastab toetuse taotlemise tingimustele ja on valmis toetuse saamise korral toetuse kasutamise tingimusi täitma.</i>	<i>Taotleja kinnitab, et on teadlik toetuse andmise eesmärgist ja tingimustest, vastab toetuse taotlejale esitatavatele nõuetele ning on valmis toetuse saamise korral täitma taotleja kohustusi.</i>
---	--

Võhiku rolli täites tuleb kaasa mõelda ja ette kujutada, kuidas lugeja võib juhiseid või nõudeid mõista. Alltoodud näites on selgesti kirjas kellaag ja viide nõuetele, aga pole aru saada, mille kohta käib *v.a* – üks sagedasi segadusekõlvajaid õigusaktis. Kuidas sätet mõista: kas tugeva tuisuga võib kinnistu omanik jätta kõnnitee üldse koristamata või võib ta seda teha mingiks muuks ajaks või ei pea töö tulemus vastama seisundinõuetele? Parandatud lauses on mõte pikemalt välja kirjutatud.

¹⁵ Näiteks lastekaitseseadus, [RT I, 12.12.2018, 49](#).

¹⁶ Näiteks küberturvalisuse seadus, [RT I, 22.05.2018, 1](#).

¹⁷ Näiteks kutseõppeasutuse seadus, [RT I, 19.03.2019, 87](#).

¹⁸ Näiteks kõrgharidusseadus, [RT I, 19.03.2019, 12](#).

<p><i>Puhastusalal tuleb heakorratööd teha hommikul kella 7-ks, lähtudes majandus- ja taristuministri kehtestatud kergliiklustee seisundinõuetest, v.a raskete ilmaolude korral.</i></p>	<p><i>Puhastusala heakord peab vastama majandus- ja taristuministri kehtestatud kergliiklustee seisundinõuetele. Puhastusalal tuleb heakorratööd teha hommikul kella 7-ks, raskete ilmastikuolude korral tuleb puhastusala vastavus seisundinõuetele taastada võimalikult kiiresti.</i></p>
--	---

Vahel on probleem vastupidine – kirjutaja soovib olla väga täpne. Näiteks võib õigusakti esialgne pealkiri olla „Tallinna taksoveonõuete“ asemel „Nõuded taksoveol kasutatavatele sõidukitele ja taksoveoteenuste hinnakirjale, taksoveoteenuste loetelu ja taksoveoteenuste kõrgeimad lubatavad hinnad“. Kuna sõna *juhtkoer* võib viidata nii pimedat inimest kui ka koerterakendit juhtivale koerale, võib koostajale esialgu tunduda *juhtkoera pidamise toetus* mitmeti mõistetav ja *nägemisfunktsiooni piiranguga isiku juhtkoera pidamise toetus* palju selgem. Üldsõnalisus ei tee halba, kui võimaldab lohisevaid nimetusi vältida. Nagunii selgub määruse esimestest lausetest ja toetuse andmise tingimustest, millega on tegemist.

Kuna Tallinna Linnakantseleis jõuab õigusakti eelnõu keeleteimetajani valmimisjärgus, on vahel võimalik arutada ka põhimõtteliste küsimuste üle. Kas näiteks munitsipaalpolitseinikul oleks võimalik kedagi tuvide toitmise eest noomida sellise sätte alusel, mis keelab „risustada ja reostada maa-ala ja ehitisi või neid muul moel kahjustada“? Linnukestele saiapuru viskamist ei pruugita ju tajuda risustamisena. Ehk oleks mõlemale parem, kui oleks selge sõnaga keelatud „toita linnas vabalt elavaid linde ja loomi“? Mis saab sel juhul aga tihastele ja siilidele kui vabalt elavatele lindudele ja loomadele toidu panekust? Kas peaks lisama lause „Väikelinde ja -loomi on lubatud toita erakinnistul, kui see ei häiri teisi linnaelanikke“? Lõpuks jäi sõelale „Avalikus kohas on keelatud toita linnas vabalt elavaid linde ja loomi“ – see on piisavalt, kuid mitte naeruväärselt täpne.

Pahatihti ei olegi keeleteimetajal võimalik piasjasjadesse kalduvat teksti tasakaalu ajada, sest juba kirja pandud sõnast ja mõttest on kirjutajal raske loobuda. Detailirohkuse juured võivad paikneda sügaval. Tegemist võib olla rahaliste põhjustega, näiteks soovitakse võimalikult selgete tingimustega piiritleda toetuse saajate hulka. Ka õigusteadmised või elukogemus võib tingida täpsuse: kas soovitakse reegel piasjasjadeni lahti kirjutada, et vältida sellest kõrvale hiilimist, arusaamatusi ja (kohtu)vaidlusi, või mõjutab teksti selgust aluseks oleva õigusakti keelekasutus, peamiselt terminid. Teksti detailsus ja ülesehitus võib pidada silmas ametniku vajadusi, kui tekst on sõnastatud ja üles ehitatud ametnikule harjumuspäraselt, talle antakse seal täpsed juhised ja vähendatakse kaalutlemisvajadust. Õigusteksti lugevale linnaelanikule võib aga ülimalt üksikasjalik tekst osutada liiga keeruliseks.

Alltoodud näite puhul võibki mõtiskleda, kas täpselt sõnastatud tingimused järgivad toetuse taotleja või taotlust menetleva ametniku vajadusi. Kas lihtsam sõnastus muudaks elu lihtsamaks või vastupidi?

*Puudega lapse toetust on õigus saada **kuni 16-aastasel lapsel:***

- 1) kellel sotsiaalkindlustusamet on tuvastanud **puude raskusastme ja***
- 2) kellel ei ole tuvastatud **osalist töövõimet või töövõime puudumist ja***
- 3) kelle puude andmed on kantud **sotsiaalkaitse infosüsteemi ja***
- 4) kelle vähemalt ühe vanema rahvastikuregistrijärgne elukoht on **Tallinna linn katkematult vähemalt toetuse taotlemise kalendriaastale eelnenud kalendriaasta 1. jaanuarist.***

Nagu näha, jõuab keeleteoimetaja õigusteksti toimetades küsida rohkem kui ükski jurist vastata. Keeleteoimetaja ja juristi koostöö – nii vastastikune kannatlik selgitustöö kui ka kahtlustav kullipilk – on tasakaalu hoidmisel väga tähtis.

Õigusteksti toimetamisel on oma võlu. Sünonüümid võib ära unustada, kuid tuleb meelde jätta ohtralt õigustermineid. Tore on see, et tühja juttu pole vaja ajada, loogilisus, lihtsus ja lakoonilisus sobib hästi. Ja võib ju loota, et keeleteoimetatud õigusakt muudab kellegi elu lihtsamaks kui toimetamata akt.